

4 METÓDA A METODIKA V PROCESE REDIGOVANIA

Novinárske obsahy odrážajú aktuálny spoločenský vývin viac-menej v celej šírke, spoločenská situácia i pohyb sa v nich priamo odzrkadľujú. Novinárska činnosť - ako spôsob prenášania týchto obsahov prostredníctvom novinárskeho produktu k príjemcovi - sa naproti tomu vyvíja ako relatívne samostatný, autonómny jav spoločenského vývinu. Vplyvy vonkajšieho pohybu nepôsobia na redakčnú prácu priamo, bezprostredne, okamžite, ale sprostredkované. Celá škála spoločenských faktorov pôsobí neprestajne na vedomie tvorcov novinárskych celkov.

Predpokladom tohto pôsobenia i jeho "pretavenia" vo vedomí tvorca je taký politický režim v danej spoločnosti, ktorý poskytuje možnosť (slobodu) tieto vonkajšie vplyvy voľne prijímať a subjektívne ich transformovať. Novinárstvo v štyroch storočiach svojho vývinu existovalo vo feudálnej i buržoáznej spoločnosti, v režimoch pluralitnej demokracie i diktatúry, v podmienkach tlačových slobôd i cenzúry, v obdobiach vojen i revolúcií, ale aj v dlhých obdobiach pokojného vývinu. História presvedčivo ukazuje, že najväčšie novinárske výdobytky, "vynálezy" a zlepšenia vznikli v slobodných demokratických spoločnostiach, kde sa človek získava presvedčaním a nie rozkazom či zákazom, kde sa získava slovom, argumentom a nie násilnými aktami.

Motorom, ktorý hnal tvorcov k vymýšľaniu neustálych kvalitatívnych zlepšení v práci i jej výsledkoch, je základný protirečivý vzťah komunikátora a recipienta. Recipient je samostatný rovnoprávny subjekt, nemožno ho prinútiť, ale len získať pre príjem daného komunikátu.

Novinári sa od vŕdy usilovali získať recipienta predovšetkým ustavičným zlepšovaním svojich informačných služieb. Na to potrebovali rýchlo získať novinky a zaujímavosti a čoraz dokonalejšími metódami ich spracovávať.

Pre každý druh práce si ľudia vo všeobecnosti vyvíjajú svojské spôsoby práce, pracovné postupy, štýl, metódu a metodiku práce. Pojem metóda práce v našom prípade označuje pracovné postupy pre istý druh pracovného procesu spoločné, ktoré pracovníci ako nositelia daného pracovného procesu všeobecne používajú. Metódy, používané v procese redigovania, sú také pracovné postupy, ktoré si novinári osvojujú pre prácu vo svojej profesii.

Metodika práce predstavuje plejádu rozličných a rozdielnych pracovných postupov, vyvinutých jednotlivcami alebo redakčnými kolektívami, pre ktoré sa jednotlivá redakcia rozhodne, ktoré sú potom v danej zostave pracovných postupov pre ňu príznačné, pre pracovníkov tejto redakcie záväzné a viac či menej odlišné od spôsobov práce iných redakcií.^{24/}

Metódy a metodiky procesu redigovania prechádzajú vlastným vývinom, v ktorom metodika sa javí ako detailizácia a konkretizácia všeobecných metód v obrovskom množstve rozličných prostredí, schopností, vynaliezavosti, zvykov a pod. Preto vývin metódy sa javí ako pomalý, súbežný s vývinom novinárstva ako celku, kým vývin metodiky je rýchlejší, pestrejší, rozmanitejší v čase i priestore.

4.1 METÓDY NOVINÁRSKEJ ČINNOSTI

Novinárska práca sa v procese svojho vývinu postupne členila a špecializovala na jednotlivé pracovné fázy. Súbežne s tým sa začali vyvíjať aj pracovné postupy viažúce sa na tieto fázy. Preto aj základné metódy novinárskej práce treba členiť podľa fáz procesu redigovania.

Práca s informáciou. Redaktor si od samého začiatku musel klásť otázku "čo dať do novín", musel si zhŕňať informácie alebo hotové príspevky. Na začiatku 17. stor., keď ešte mestá boli malé a obkolesené hradbami, bolo možné získať lokálne informácie, ale o miestnom dianí sa ľudia dozvedeli skôr, než z novín, ktoré vychádzali raz za týždeň. Väčší úspech mal redaktor s informáciami prevzatými z iných novín, najmä z tých, ktoré vychádzali v sídelných mestách, kde boli dvorské a vojenské kancelárie. Takéto noviny s viac-menej úradnými informáciami, ktoré priviezol poštový dostavník aspoň raz za týždeň, boli vtedy hlavným zdrojom informácií.

Až s postupným nastolovaním občianskych slobôd sa otvára pre redaktora možnosť získavať aj vlastné zdroje informácií. Tento priestor sa stále rozširoval s rozvojom demokratickej pluralitnej spoločnosti, s rozvojom techniky, ale tiež so schopnosťou vydavateľov investovať na tento účel značné finančné prostriedky.^{25/}

Po vzniku tlačových kancelárií (spravodajských agentúr) dochádza po prvý raz v tejto oblasti k delbe práce a profesionalizácii. Vyvíja sa práca s informáciami (spravodajstvo, agentúrne spravodajstvo) ako osobitný druh novinárskej práce. A v súvislosti s tým aj nová metóda práce. Postupne sa udomácňuje zvyk formulovať agentúrnú správu ako "obrátenú pyramídu" (news-story). Bežná správa na

začiatku obsahuje rámcové údaje - čo sa stalo, kedy, kde, za čej účasti, v akej súvislosti atď. Obrátená pyramída na začiatku uvádza najdôležitejšie nové fakty, až za nimi rámcové údaje a až potom obsahuje ďalšie a ďalšie podrobnosti, pre široké publikum menej významné alebo potrebné. Ak treba v redakcii takýto text krátiť, kráti sa odzadu. V tom je jeho význam ako servisu.^{26/}

Súčasná odborná literatúra za všeobecnú metódu práce s informáciami pokladá rešeré (rešeršovanie, researching, rechercher). Táto metóda umožňuje zachovať si kritický odstup od prameňov informácií, nepodľahnúť len jednej obsahovej tendencii, skvalitňovať, objektivizovať subjektívne informácie. Predpokladá to získavať ďalšie fakty i hodnotenia, ďalšie "zorné uhly videnia" a vzájomne ich konfrontovať. Výsledkom takejto konfrontácie rozmanitých izolovaných informácií z rozmanitých zdrojov by mala byť ich syntetizácia ako forma objektivizácie subjektívnych podaní. Informácia môže byť totiž nebezpečná zbraň: pri neopatrnom zaobchádzaní s ňou možno rozrušiť, dezintegrovat' spoločenské vedomie alebo jednotlivca pripraviť aj o existenciu. Pri tomto porovnávaní informácií sa objasnia súvislosti, bez čoho danému javu niekedy ťažko porozumieť, lebo udalosti sú mnohokrato previazané.

Pod pojmom rešeré rozumieme získavanie, preverenie, doplnenie z viacerých zdrojov (prípadne aj vylúčenie a nahradenie inými) informácií viažúcich sa k téme, ktorá má byť spracovaná ako novinársky prejav. Ide o to, k základnému faktu (základnej informácii) nájsť ďalšie fakty a názory od vlastných informantov alebo zúčastnených očitých svedkov, dokumenty, oficiálne stanoviská, iné už publikované informácie k tej istej téme, odbornú literatúru, materiály z vlastného archívu, agentúrne správy

atď., t. j. použiť viaceré zdroje, pomocou ktorých obraz o istej skutočnosti, situácii, bude presnejší, plastickejší, mozaikovitejší, pravdivejší, úplnejší (menej jednostranný).

Ak sa toto všetko deje z iniciatívy novinára, hovoríme o aktívnej rešerši; pasívna je vtedy, ak novinár či redakcia prijíma iniciatívnu ponuku zvonku, od informátorov, z listov recipientov, z úradných oznamov a pod.

Za prvý stupeň rešerše sa pokladá previerka (check) základnej informácie, ktorá má zabrániť zneužitiu, podvrhu, vecnej chybe a pod. Druhý stupeň (contracheck) má ozrejmiť fakty a stanoviská "druhej strany", napr. kritizovaných, pozadie celého prípadu, širšie súvislosti a pod. Tretí stupeň (recheck) predpokladá návrat k prvotnej informácii, ktorú spracovateľ už teraz vidí v presnejších a širších súvislostiach, a preto sa môže rozhodnúť, ako správne zacieliť tému a primerane vybrať a zoradiť fakty zo zhromaždenej zbierky informácií.

Uvádza sa aj iné členenie, a to na

- základnú rešerš, ktorá sa vykonáva mimo redakcie, v teréne, kde sa predovšetkým vedú rozhovory s viacerými zúčastnenými ako aj s "druhou stranou",
- dodatočnú rešerš, ktorá sa robí po návrate do redakcie - tu má hlavnú úlohu bádanie v dokumentácii, archíve, knižnici a telefonické overovanie. Dodatočnej rešerši by mali podliehať aj príspevky vonkajších prispievateľov redakcie.

Pri rešeršovaní sa zdôrazňuje potreba

- osvojiť si základné znalosti súvisiace s danou témou,
- poznať informovaných ľudí, s ktorými možno rýchlo nadviazať kontakt (po telefóne),

- mať pružne dostupné dokumentačné zázemie,
- vždy sa zaujímať aj o "druhú stranu" daného prípadu,
- mať odvahu vzdať sa prípadu, ak rešerš ukáže, že nie sme dost' fundovaní na jeho seriózne riešenie.

Niektorí autori v tejto súvislosti zdôrazňujú základné novinárske vlastnosti - zvedavosť a podozrievavosť a konštatujú, že rešeršovať značí donekonečna pýtať sa, klásť (si) otázky. Nepredpokladať, ale vedieť.^{27/}

Tvorba novinárskeho prejavu. Svojbytný novinársky prejav historicky vznikol vtedy, keď redaktor pristúpil k vyrozprávaniu aktuálnych informácií vlastnými slovami. Tieto prvé kročky k vzniku samostatnej novinárskej tvorby sa začali objavovať v novinárskych celkoch s prevahou nenovinárskych výtvorov. Potom sa už pozícia novinárskeho prejavu postupne upevňovala, pre novinársky celok sa práve novinársky prejav stával čoraz príznačnejší a napokon celkom dominantný (aj keď nenovinárske prejavy celkom nevymizli).

Spravodajský novinársky prejav sa odvíjal od štýlu administratívneho, diplomatického, obchodného. Publicistický novinársky prejav historicky vznikol na pomedzí rétoriky - kázne, reči (aj politickej), literatúry, vedeckého pojednania, až sa napokon vykryštalizoval do svojrázneho (i svojbytného) novinársko-informačného štýlu. To ovplyvňovalo aj vývin metód tvorby novinárskych prejavov.

Novinársky prejav je výsledok tvorivého procesu novinára. Vzhľadom na svoje obsahové a výrazové kvality má hodnotu originálneho autonómneho výtvoru novinárskej činnosti. Novinárska tvorba je organickým procesom, zúčastňujú sa na ňom všetky intelektuálne sily človeka - aj schopnosť analyzovania faktu a racionálnej syntézy, aj

tvorivá fantázia, aj emocionálne zaangažovanie, aj školením a praxou získané majstrovstvo. To všetko je nutné pri realizácii tvorivého zámeru. Novinárska tvorba má dve kvalitatívne diferencované etapy, ktoré sa vzájomne prelínajú a podmieňujú: etapu reprodukcie časti objektívnej reality, objektu, ktorý má znaky špecifického predmetu novinárstva a etapu produkcie novinárskeho výtvoru. V oboch etapách osobnosť subjektu modifikuje základné princípy novinárskej tvorivej metódy individuálnym, neopakovateľným spôsobom tak, aby výtvor pôsobil na celú bytosť adresáta, formoval v súlade s daným spoločenským ideálom a aktuálnymi úlohami spoločnosti verejnú mienku, a tak ovplyvňoval smer spoločenského pohybu súčasnosti.^{28/}

Obsahom novinárskeho prejavu je informácia o aktuálnom jave, t. j. aktuálny fakt a jeho interpretácia (zariadenie do širších, spoločenských alebo osobnostných súvislostí), formou je niektorý z bohatej škály novinárskych žánrov a ich druhov zviazaných s technickou formou konkrétneho média.

Novinársky prejav v rozhlase. V počiatkoch rozhlasu nebolo rozhlasové novinárstvo a teda ani osobitná metóda. V našom rozhlase sa správy čítali do mikrofónu z novín, ktoré hlásateľ kúpil cestou z Prahy do rozhlasového stanu, ktorý bol na vtedajšom pražskom letisku. Neskôr, v období prvej republiky sa agentúrne správy čítali do mikrofónu priamo v budove ČTK. Namiesto novinárskej publicistiky sa čítali do mikrofónu ošetrové prednášky.^{29/} Najprv musí byť špecifický pracovný proces a s ním sa až môže vyvíjať jeho metóda.

Metóda novinárskej práce v rozhlase je spoluurčovaná tým, že rozhlas je "technickejšie" médium než tlač. Najmä rozhlasový reportér väčšmi narába svojím hlasom a sadou technických prístrojov, než naklepaním rukopisu na pís-

com stroji. Ukazuje to príklad štvorminútovej správy z tlačovej konferencie, s ktorou treba naživo vstúpiť do šesťdesiatminútovej relácie rozhlasových novín:

Novinár ide na tlačovú konferenciu spolu so zvukovým technikom, ktorý jej priebeh nakrúca na pásku. Novinár sleduje priebeh konferencie a dáva znamenie technikovi, ktoré pasáže má osobitne označiť, aby sa pri zostrihu ľahšie tieto miesta identifikovali. Po skončení sa v tej istej (alebo vedľajšej) miestnosti urobí zostrih a znovu sa nakrúti tak, aby bol pripravený na vyslanie. Kým novinár koncipuje medzitexty, technik sa poľným telefónom pomocou osobitných zástrčiek (v miestnostiach tohto druhu ich inštaluje pošta) spojí s rozhlasovým štúdiom. Zapojí reportérovi mikrofón na magnetofón, urobí skúšku spojenia a obidvaja si nasadia slúchadlá. Keď zo štúdia (z pracoviska réžie) prepnú do miestnosti tlačovej konferencie, striedavo novinár hovorí svoj medzitext a technik púšťa nahraté pasáže. Z tohto veľmi zostrúchneného príkladu vidno nielen nevyhnutnú symbiózu rozhlasového novinárstva s technickými prostriedkami komunikácie, ale aj vysoké nároky na novinársku pohotovosť.^{30/}

V odbornej literatúre sa popri uvedených technických aspektoch prízvukuje ako nosný moment metódy rozhlasového novinárstva potreba prihovárať sa k poslucháčovi živým slovom. Musí to byť hovorový a hovorený prejav (novinári často sami vystupujú pred mikrofónom), ale nie podľa sloganu "hovorí akoby písal" ("mluví ako keď tiskne"), ale skôr "píše akoby hovoril". Písať pre rozhlas značí písať pre ucho a nie pre oko, na počúvanie a nie na čítanie. Rozhlasový novinár nemôže použiť ani rečnicke pomôcky (gestá, výraz tváre a pod.), je výlučne odkázaný na hlas. A tak sa v rozhlasovej štylistike prízvukuje pravidlo používať krátke vety (americké novinárstvo toleruje vo